

tus ad justificantem gratiam perducatur, sed qua legitime jam justus utatur? An forte, imo vero non forte, sed certe, sic legitime utitur lege jam justus, cum eam terrendis imponit injustis, ut cum et in ipsis cœperit insolitæ concupiscentiæ morbus incentivo prohibitionis et cumulo prævaricationis augeri confugiant per fidem ad justificantem gratiam, et per donum spiritus suavitate justitiæ delectati poenam litteræ minantis evadant? Ita non erunt contraria, neque inter se duo ista pugnabunt, ut etiam justus bona lege legitime utatur, et tamen justo lex posita non sit: non enim ex ea justificatus est, sed ex lege fidei, qua credidit nullo modo posse suæ infirmitati ad implenda ea, quæ lex factorum juberet, nisi divina gratia subveniri.

XVII. Ideo dicit: « Ubi est ergo gloriatio tua? Exclusa » est. Per quam legem? factorum? Non, sed per legem » fidei¹. » Sive gloriationem dixerit laudabilem, quæ in Domino est, eamque exclusam, id est, non ut abscederet pulsam, sed ut emineret expressam. Unde et exclusores dicuntur quidam artifices argentarii. Hinc est et illud in Psalmis: « Ut excludantur ii qui probati sunt argento²; » hoc est, ut emineant qui probati sunt eloquio Domini. Nam et alibi dicitur: « Eloquia Domini eloquia casta, » argentum igne examinatum³. » Sive gloriationem vitiosam de superbia venientem commemorare voluerit, eorum scilicet, qui cum sibi juste videntur vivere, ita gloriantur, quasi non acceperint: eamque non per legem factorum, sed per legem fidei dicit exclusam, id est, ejectam et abjectam; quia per legem fidei quisque cognoscit, si quid bene vivit, Dei gratia se habere, et ut perficiatur in dilectione justitiæ, non se aliunde consecuturum.

XVIII. Quæ cogitatio pium facit, quia pietas est vera

¹ Rom. 11, 27. — ² Psal. cxvii, 31. — ³ Id. xi, 7.

sapientia: pietatem dico quam Græci θεοσεβειαν vocant: ipsa quippe commendata est, cum dictum est homini, quod in libro Job legitur: « Ecce pietas est sapientia¹. » Θεοσεβειαν porro si ad verbi originem latine expressam interpretaretur, Dei cultus dici poterat, qui in hoc maxime constitutus est, ut anima ei non sit ingrata. Unde et in ipso verissimo et singulari sacrificio, Domino Deo nostro agere gratias admonemur. Erit autem ingrata, si quod illi ex Deo est, sibi tribuerit, præcipueque justitiam, cuius operibus velut propriis et velut a semetipsa sibi met partis, non vulgariter tanquam ex divitiis aut membrorum forma aut eloquentia, cæterisque, sive externis sive internis, sive corporis sive animi bonis, quæ habere etiam scelerati solent, sed tanquam de iis quæ proprie sunt bona bonorum quasi sapienter inflatur. Quo vitio repulsi a divinæ stabilitate substantiæ, etiam magni quidam viri ad idololatriæ dedecus defluerunt. Unde idem Apostolus in eadem Epistola, in qua vehemens defensor est gratiæ, cum se dixisset esse Græcis ac Barbaris, sapientibus et insipientibus debitorem, et ideo quod ad ipsum pertineret, promptum esse et his qui Romæ essent evangelizare: » Non enim confundor, inquit, de Evangelio; virtus enim » Dei est in salutem omni credenti, Judæo primum et » Græco. Justitia enim Dei in eo revelatur ex fide in fi- » dem, sicut scriptum est: Justus autem ex fide vivit¹. » Hæc est justitia Dei, quæ in Testamento Veteri velata in Novo revelatur; quæ ideo justitia Dei dicitur, quod impertiendo eam justos facit; sicut « Domini est salus², » qua salvos facit. Et hæc est fides, ex qua et in quam revelatur, « Ex fide » scilicet annuntiantium, « In fidem » obedientium: qua fide Jesu Christi, id est, quam nobis contulit Christus, credimus ex Deo nobis esse, plenius

¹ Job. xxviii, 28. — ² Rom. x, 14. — ³ Psal. lxxv, 9.

que futurum esse quod juste vivimus; unde illi ea pietate, qua solus colendus est, gratias agimus.

XIX. Nec immerito se Apostolus ex hoc articulo convertit ad eos cum detestatione commemorandos, qui vitio illo, quod superius memoravi, leves et inflati, ac per se ipsos velut per inane sublatis, ubi non requiescerent, sed fracti dissilirent, in figmenta idolorum tanquam in lapides deciderunt. Quia enim commendaverat pietatem fidei, qua Deo justificati grati esse debemus, velut contrarium quod detestaremur subinferens: « Revelatur » enim, inquit, ira Dei de coelo super omnem impietatem et injustitiam hominum eorum, qui veritatem in » injustitia detinent: quia quod notum est Dei, manifestum est in illis; Deus enim illis manifestavit. Invisibilia » enim ejus a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque virtus ejus ac » divinitas, ut sint inexcusabiles: quia cognoscentes Deum, » non ut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, sed » evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est » insipiens cor eorum: dicentes se esse sapientes, stulti » facti sunt, et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei » in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et » lucrum, et quadrupedum, et serpentium. » Vide quemadmodum non eos dixerit veritatis ignaros, sed quod veritatem in iniquitate detinuerint. Quia vero occurrebat animo, ut quæreretur, unde illis esse potuerit cognitio veritatis, quibus Deus legem non dederat; neque hoc tacuit unde habere potuerint: per visibilia namque creaturæ pervenisse eos dixit ad intelligentiam invisibilium Creatoris. Quoniam revera, sicut magna ingenia quærere persisterunt, sic invenire potuerunt. Ubi ergo impietas? « Quia videlicet cum cognovissent Deum, non » sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, sed

» evanuerunt in cogitationibus suis. » Eorum proprie vanitas morbus est, qui se ipsos seducunt, dum videntur sibi aliquid esse, cum nihil sint¹. Denique hoc tumore superbix sese obumbrantes, cujus pedem sibi non venire deprecatur sanctus ille Cantor, qui dixit: « In lumine » tuo videbimus lumen²: » ab ipso lumine incommutabilis veritatis aversi sunt, « Et obscuratum est insipiens » cor eorum³. » Non enim sapiens cor, quamvis cognovissent Deum; sed insipiens potius, quia non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt. « Dixit enim homini, » Ecce pietas est sapientia⁴: ac per hoc, « Dicentes se » esse sapientes, » quod non aliter intelligendum est, nisi hoc ipsum sibi tribuentes, « stulti facti sunt⁵. »

XX. Jam quæ sequuntur quid opus est dicere? Per hanc quippe impietatem illi homines, illi, inquam, homines qui per creaturam Creatorem cognoscere potuerunt, quo prolapsi, cum Deus superbis resistit⁶, atque ubi demersi sint, melius ipsius Epistolæ consequentia docent, quam hic commemoratur a nobis. Neque enim isto opere hanc Epistolam exponendam suscepimus, sed ejus maxime testimonio demonstrare quantum possumus nitimur, non in eo nos divinitus adjuvari ad operandam justitiam, quod legem Deus dedit plenam bonis sanctisque præceptis; sed quod ipsa voluntas nostra, sine qua operari bonum non possumus, adjuvetur et erigatur impartito spiritu gratiæ, sine quo adjutorio doctrina illa littera est occidens⁷, quia reos potius prævaricationis tenet, quam justificat impios. Nam sicut illis per creaturam cognitibus Creatoris ea ipsa cognitio nihil profuit ad salutem, « Quia cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificave-

¹ Galat. vi, 3. — ² Psal. xxxv, 12 et 10. — ³ Rom. i, 21. — ⁴ Job. xxviii, 28. — ⁵ Rom. i, 22. — ⁶ Jacob. iv, 8. — ⁷ 2 Cor. iii, 6.

» runt aut gratias egerunt, dicentes se esse sapientes¹: »
 ita eos qui per legem cognoscunt quemadmodum sit ho-
 mini vivendum, non justificat ipsa cognitio, quia « vo-
 » lentes suam justitiam constituere, justitiæ Dei non sunt
 » subjecti². »

XXI. Lex ergo factorum, id est, operum, per quam
 non excluditur illa gloriatio, et lex fidei, per quam ex-
 cluditur, quo inter se differant³, opere pretium est con-
 siderare, si tamen valemus advertere atque discernere.
 Cito enim quisque dixerit legem operum esse in judaismo,
 legem autem fidei in christianismo, propterea quia cir-
 cumcisio cæteraque opera talia legis sunt, quæ christiana
 jam disciplina non servat: sed quantum fallat ista dis-
 cretio, jam diu quidem est ut molimur ostendere, et
 acutis ad dignoscendum, tibi que potissimum ac talibus
 fortasse jam ostendimus: verumtamen quoniam res magna
 est, non incongruenter in ea manifestanda pluribus etiam
 atque etiam testimoniis immoramur. Ipsam enim dicit
 legem ex qua nemo justificatur, quam dicit subintrasse
 ut abundaret delictum⁴, quam tamen ne quisquam ob
 hoc imperitus argueret et sacrilegus accusaret, defen-
 dit eam, dicens: « Quid ergo dicemus? Lex peccatum
 » est? Absit: sed peccatum non cognovi nisi per legem:
 » nam concupiscentiam nesciebam nisi lex diceret, Non
 » concupisces. Occasione itaque accepta peccatum per
 » mandatum operatum est in me omnem concupiscen-
 » tiam⁵. » Dicit etiam, Lex quidem sancta, et manda-
 » tum sanctum et justum et bonum; sed peccatum ut
 » appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mor-
 » tem⁶. » Ipsa est ergo littera occidens, quæ dicit: « Non
 » concupisces: » de qua item dicit quod paulo ante com-

¹ Rom. I, 21. — ² Id. X, 3. — ³ Id. III, 27. — ⁴ Id. V, 20. — ⁵ Id.
 VII, 7. — ⁶ Ibid. 12.

memoravi, « Per legem enim cognitio peccati. Nunc au-
 » tem sine lege justitia Dei manifestata est, testificata per
 » legem et prophetas, justitia autem Dei per fidem Jesu
 » Christi in omnes qui credunt. Non enim est distinctio,
 » omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei: justifi-
 » cati gratias per gratiam ipsius, per redemptionem quæ
 » est in Christo Jesu: quem proposuit Deus, propiti-
 » torum per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem
 » justitiæ ejus, propter propositum præcedentium pec-
 » catorum in Dei patientia, ad ostendendam justitiam
 » ipsius in hoc tempore, ut sit justus et justificans eum
 » qui ex fide est Jesu. » Deinde subinfert unde nunc agi-
 mus: « Ubi est ergo gloriatio tua? « Exclusa est. Per
 » quam legem? factorum? Non, sed per legem fidei¹. »
 Lex ergo ista factorum ipsa est quæ dicit: « Non concu-
 » pisces: » quia per illam cognitio peccati est. Volo igitur
 scire, si quis mihi dicere audeat, utrum lex fidei non di-
 cat: « Non concupisces. » Si enim non dicit, quid causæ
 est cur non in ea positi securi atque impune peccemus?
 Hoc enim et illi putaverunt Apostolum dicere, de quibus
 ait: « Et sicut dicunt nos quidam dicere, faciamus mala,
 » ut veniant bona, quorum judicium justum est². » Si
 autem dicit etiam ipsa: « Non concupisces: » sicut tam
 multa præcepta evangelica et apostolica testificari et cla-
 mare non cessant; quare lex factorum etiam ipsa non di-
 citur? Neque enim quia non habet opera veterum sacra-
 mentorum, circumcisionis videlicet atque cæterorum, ideo
 non sunt opera quæ habet in sacramentis suis huic
 tempori congruis; aut vero de operibus sacramentorum
 quæstio fuit, quando mentio legis ob hoc fiebat, quia per
 ipsam cognitio peccati est, et ideo ex ea nemo justificatur;
 unde non per illam exclusa est gloriatio, sed per legem

¹ Rom. III, 20-27. — ² Ibid. 8.

fidei, ex qua justus vivit. Sed numquid et per istam non fit cognitio peccati, et cum ipsa dicat: « Non concupisces? »

XXII. Quid igitur interest, breviter dicam. Quod operum lex minando imperat, hoc fidei lex credendo impetrat. Illa dicit: « Non concupisces; » ista dicit: « Cum scirem » quia nemo esse potest continens nisi Deus det, et hoc ipsum » erat sapientiæ, scire cujus esset hoc donum; adii Dominum » et deprecatus sum¹. » Ipsa est illa sapientia quæ pietas vocatur, qua colitur Pater luminum, a quo est omne datum optimum, et omne donum perfectum². Colitur autem sacrificio laudis actionisque gratiarum, ut cultor ejus non in se ipso, sed in illo glorietur³. Ac per hoc lege operum dicit Deus, Fac quod jubeo: lege fidei dicitur Deo, Da quod jubes. Ideo enim jubet lex, ut admoneat quod faciat fides; id est, ut cui jubetur, si nondum potest, sciat quid petat: si autem continuo potest, et obedienter facit, debet etiam scire quo donante possit, « Non enim spiritum » hujus mundi accepimus⁴, » ait idem ipse constantissimus gratiæ prædicator; « Sed spiritum qui ex Deo est, » ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis⁵, » Quis est autem spiritus mundi hujus, nisi superbiæ spiritus? Quo cor insipiens obscuratum est eorum, qui cognitum Deum non ut Deum gratias agendo glorificaverunt: nec alio spiritu decipiuntur etiam illi, qui ignorantes Dei justitiam et suam justitiam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti⁶. Unde mihi videtur magis esse fidei filius, qui novit a quo speret quod nondum habet, quam qui sibi tribuit id quod habet: quamvis utrique horum præferendus sit, qui et habet et novit a quo habet; si tamen non se credat esse quod nondum est; ne incidat in vitium

¹ Exod. xx, 17, et Sap. viii, 21. — ² Jacob. i, 17. — ³ 2 Cor. x, 17. — ⁴ 1 Cor. ii, 12. — ⁵ Rom. i, 21. — ⁶ Id. x, 3.

illius Pharisæi, qui quanquam Deo gratias ageret ex iis quæ habebat, nihil tamen petebat dari sibi, tanquam nihilo indigeret ad augendam perficiendamve justitiam¹. His igitur consideratis pertractatisque pro viribus quas Dominus donare dignatur, colligimus non justificari hominem præceptis bonæ vitæ nisi per fidem Jesu Christi, hoc est, non lege operum, sed fidei; non littera, sed spiritu; non factorum meritis, sed gratuita gratia.

XXIII. Quamvis itaque, illos quibus circumcisio persuadebatur, ita corripere atque corrigere videatur Apostolus, ut legis nomine eandem circumcisionem appellet, cæterasque ejusmodi legis observationes, quæ tanquam umbras futuri jam nunc respuunt Christiani, id tenentes quod per illas umbras figurate promittebatur: tamen legem ex qua neminem dicit justificari, non tantum in illis sacramentis quæ habuerunt promissivas figuras, verum etiam in illis operibus vult intelligi, quæ quisquis fecerit, juste vivit: ubi est et illud, « Non concupisces. » Atque ut hoc quod dicimus fiat planius, ipsum Decalogum videamus. Certe enim legem Moyses ministrandam populo accepit in monte, scriptam in lapideis tabulis digito Dei²: hæc decem præceptis constringitur, ubi nihil de circumcissione mandatum est, nihil de victimis pecorum, quæ nunc a Christianis non immolantur. In illis igitur decem præceptis, excepta sabbati observatione, dicatur mihi quid non sit observandum a Christiano, sive de non faciendis colendisque idolis aliisque ullis diis præter unum verum Deum, sive de non accipiendo nomine Dei in vanum, sive de honore parentibus deferendo, sive de cavendis fornicationibus, homicidiis, furtis, falsis testimoniis, adulteriis, re aliena concupiscenda. Quid horum quisquam dixerit Christianum non debere servare? An forte non

¹ Luc. xviii, 11. — ² Exod. xxxi, 18; Deut. ix, 10, et Exod. 20.

istam legem quæ in illis duabus tabulis scripta est, litteram occidentem appellat Apostolus¹. sed illam circumcisionis aliorumque veterum jamque abolitorum sacramentorum? sed quomodo putabimus, cum in ea sit: « Non concupisces: » per quod mandatum, quamvis » sanctum et justum et bonum, fefellit me, inquit, peccatum, et per illud occidit? » Quid enim aliud est: « Littera occidit? »

XXIV. Quamvis evidentius eo ipso loco ad Corinthios, ubi ait: « Littera occidit, Spiritus autem vivificat; » non aliam velit intelligi litteram, quam ipsum Decalogum in illis duabus tabulis scriptum. Sic enim dicit: « Quoniam » estis epistola Christi ministrata per nos, scripta non » atramento, sed Spiritu Dei vivi, non in tabulis lapideis, » sed in tabulis cordis carnalibus. Confidentiam autem » talem habemus per Christum ad Deum, non quia idonei simus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobismetipsis, sed sufficientia nostra ex Deo est, qui idoneos nos » fecit ministros Novi Testamenti, non litteræ, sed Spiritus. Littera enim occidit, Spiritus autem vivificat. Si » autem ministratio mortis in litteris figurata in lapidibus » fuit in gloria, ita ut non possent intendere filii Israël in » faciem Moysi, propter gloriam vultus ejus quæ evanescit, quare non magis ministratio spiritus erit in » gloria? Si enim ministratio damnationis gloria est, » multo magis abundabit ministerium justitiæ in gloria². » Dicit de his verbis multa possunt, sed postea fortasse opportunius. Nunc autem adverte quam dicat litteram quæ occidit, cui velut e contrario vivificantem Spiritum ingerit. Ea certe est ministratio mortis in litteris figurata lapideis, et ministratio damnationis; quia lex subintravit, ut abundaret delictum⁴. Porro autem præcepta ipsa tam

¹ 1 Cor. III, 6. — ² Rom. VII, 11. — ³ 2 Cor. III, 2-3. — ⁴ Rom. V, 20.

sunt utilia facienti atque salubria, ut nisi quis ea fecerit, vitam habere non possit. An vero propter unum præceptum quod ibi de sabbato est positum, dictus est Decalogus littera occidens, quoniam quisquis illum diem nunc usque observat sicut littera sonat, carnaliter sapit; sapere autem secundum carnem mors est; et illa novem præcepta quæ sic recte observantur ut scripta sunt, non ad legem operum ex qua nemo justificatur, sed ad legem fidei ex qua justus vivit, pertinere putanda sunt¹? Quis tam absurde sentiat, ministrationem mortis in litteris figuratam lapideis, non dici ex omnibus decem præceptis, sed ex uno solo quod ad sabbatum pertinet? Ubi ergo ponimus: « Lex iram operatur; ubi enim non est lex, nec » prævaricatio²: » et, « Usque ad legem peccatum in » mundo fuit; peccatum autem non deputabatur, cum » lex non esset³: » et illud quod jam toties commemoravimus: « Per legem cognitio peccati⁴: » maximeque illud ubi evidentius expressit unde agitur: « Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces⁵? »

XXV. Quem totum locum attende, et vide utrum quidquam propter circumcisionem vel sabbatum, vel quid aliud umbratilis sacramenti, ac non totum propter hoc dicat, quod littera prohibens peccatum non vivificat hominem, sed potius occidit, augendo concupiscentiam, et iniquitatem prævaricatione cumulando, nisi liberet gratia per legem fidei quæ est in Christo Jesu, cum diffunditur charitas in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis⁶. Cum enim dixisset: « Ut serviamus in novitate spiritus, et non in vetustate litteræ. » Quid ergo dicemus, inquit? Lex peccatum est? Absit: » sed peccatum non cognovi, nisi per legem. Nam con-

¹ Rom. VIII, 6. — ² Id. IV, 15. — ³ Id. V, 13. — ⁴ Id. III, 20. — ⁵ Id. VII, 7. — ⁶ Id. V, 5.

» cupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concu-
 » pisces. Occasione autem accepta peccatum per manda-
 » tum operatum est in me omnem concupiscentiam. Sine
 » lege enim peccatum mortuum erat. Ego autem vivebam
 » aliquando sine lege; adveniente autem mandato pecca-
 » tum revixit. Ego autem mortuus sum, et inventum est
 » mihi mandatum quod erat in vitam, hoc esse in mor-
 » tem. Peccatum enim occasione accepta per mandatum
 » fefellit me, et per illud occidit. Itaque lex quidem
 » sancta, et mandatum sanctum, et justum et bonum.
 » Quod ergo bonum est factum est mihi mors? Absit. Sed
 » peccatum ut appareat peccatum, per bonum mihi ope-
 » ratum est mortem, ut fiat super modum peccans pec-
 » catum per mandatum. Scimus enim quia lex spiritualis
 » est, ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato.
 » Quod enim operor, ignoro: non enim quod volo hoc
 » ago, sed quod odi illud facio. Si autem quod nolo hoc
 » facio, consentio legi, quoniam bona. Nunc autem non
 » jam ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.
 » Scio enim quia non habitat in me, hoc est, in carne
 » mea, bonum. Velle enim adjacet mihi, perficere au-
 » tem bonum non. Non enim quod volo facio bonum,
 » sed quod nolo malum hoc ago. Si autem quod nolo
 » ego hoc facio, jam non ego operor illud, sed quod ha-
 » bitat in me peccatum. Invenio ergo legem volenti mihi
 » facere bonum, quoniam mihi malum adjacet. Conde-
 » lector enim legi Dei secundum interiorem hominem:
 » video autem aliam legem in membris meis repugnantem
 » legi mentis meae, et captivantem me in lege peccati,
 » quae est in membris meis. Miser ego homo, quis me li-
 » berabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum
 » Christum Dominum nostrum. Igitur ego ipse mente
 » servio legi Dei, carne autem legi peccati¹. »

¹ Rom. vii, 6, ad finem.

XXVI. Apparet igitur litterae vetustatem, si desit no-
 vitas spiritus, reos facere potius cognitione peccati,
 quam liberare a peccato. Unde et alibi Scriptum est,
 « Qui apponit scientiam, apponit et dolorem¹: » non
 quia ipsa lex malum est, sed quia mandatum bonum ha-
 bet in littera demonstrante, non in adjuvante spiritu:
 quod mandatum si fit timore poenae, non amore justitiae,
 serviliter fit, non liberaliter, et ideo nec fit. Non enim
 fructus est bonus, qui de charitatis radice non surgit.
 Porro autem si adsit fides quae per dilectionem operatur,
 incipit condelectari legi Dei secundum interiorem ho-
 minem, quae delectatio non litterae, sed spiritus donum
 est²; etiam si alia lex in membris adhuc repugnat legi
 mentis, donec in novitatem, quae de die in diem in in-
 teriore homine augetur, tota vetustas mutata pertranseat,
 liberante nos de corpore mortis hujus gratia Dei per Jesum
 Christum Dominum nostrum.

XXVII. Haec gratia in Testamento Vetere velata latita-
 bat, quae in Christi Evangelio revelata est dispensatione
 temporum ordinatissima, sicut Deus novit cuncta dispo-
 nere. Et fortasse ad illud ipsum ejus latibulum pertinet,
 quod in eo Decalogo, qui datus est in monte Sina³, hoc
 solum praeepto figurato occultatum est, quod ad sabba-
 tum pertinet. Sabbatum autem dies sanctificationis est.
 Nec vacat, quod inter omnia opera quae fecit Deus, illic
 primo sanctificatio sonuit, ubi ab omnibus operibus re-
 quievit⁴: unde nunc non est disserendi locus. Verumta-
 men, quod rei de qua agitur satis esse arbitror, non
 frustra illo die populus ab omni opere servili abstinere
 praeeptus est⁵, quo significatur peccatum, nisi quia non
 peccare sanctificationis est, hoc est, muneris Dei per

¹ Eccle. i, 18. — ² Galat. v, 6, et Rom. vii, 22. — ³ Exod. xx, —

⁴ Gen. ii, 3. — ⁵ Levit. xxiii, 7.

Spiritum sanctum : quod in lege, quæ duabus lapideis tabulis conscripta est, solum inter cætera in umbra figuræ positum est, in qua Judæi sabbatum observant; ut hoc ipso significaretur tempus tunc fuisse occultandæ gratiæ, quæ Novo Testamento fuerat per Christi passionem, tanquam scissionem veli, revelanda. « Cum enim » transierit, inquit, ad Christum, auferetur velamen ¹. »

XXVIII. « Dominus autem Spiritus est, ubi autem » Spiritus Domini, ibi libertas ⁶. » Hic autem Spiritus Dei, cujus dono justificamur, quo fit in nobis ut non peccare delectet, ubi libertas est; sicut præter hunc Spiritum peccare delectat, ubi servitus, a cujus operibus abstinendum est ² : hic Spiritus sanctus per quem diffunditur charitas in cordibus nostris, quæ plenitudo legis est, etiam digitus Dei in Evangelio dicitur ³. Unde quia et illæ tabulæ digito Dei conscriptæ sunt, et digitus Dei est Spiritus Dei per quem sanctificamur, ut ex fide viventes per dilectionem bene operemur, quem non moveat ista congruentia ibidemque distantia? Dies enim quinquaginta computantur a celebratione Paschæ, quæ occisione figuratæ ovis per Moysen fieri præcepta est ⁵, in significationem utique futuræ Dominicæ passionis, usque ad diem qua Moyses legem accepit in tabulis digito Dei conscriptis : similiter ab occisione et resurrectione illius qui sicut ovis ad immolandum ductus est ⁶, quinquaginta diebus completis, congregatos in unum fideles digitus Dei, hoc est, Spiritus sanctus implevit ⁷.

XXIX. In hac mirabili congruentia illud certe plurimum distat, quod ibi populus accedere ad locum ubi lex dabatur, horrendo terrore prohibetur : hic autem in eos

¹ Matth. xxvii, 51. — ² 1 Cor. iii, 16. — ³ 2 Cor. iii, 17. — ⁴ Rom. v, 5; xiii, 10; Luc. xi, 20, et Exod. xxxi, 18. — ⁵ Exod. xii, 3. — ⁶ Isai. lxxxiii, 7. — ⁷ Act. ii, 2.

supervenit Spiritus sanctus, qui eum promissum expectantes in unum fuerant congregati. Ibi in tabulis lapideis digitus Dei operatus est ¹, hic in cordibus hominum. Ibi ergo lex extrinsecus posita est, qua iniusti terrerentur : hic intrinsecus data est, qua justificarentur. Nam, « Non » adulterabis, non homicidium facies, non concupiscēs, » etsi quod est aliud mandatum ², » quod utique in illis tabulis scriptum est : « In hoc, inquit, sermone recapitulatur; » in eo quod « Diliges proximum tuum tanquam te ipsum. Dilectio proximi malum non operatur. » Plenitudo autem legis est charitas. » Hæc non in tabulis conscripta lapideis, sed « Diffusa est in cordibus nostris » per Spiritum sanctum qui datus est nobis ³. » Lex ergo Dei est charitas. Huic « Prudentia carnis non est subjecta, » neque enim potest ⁴ : » sed ad hanc prudentiam carnis terrendam cum in tabulis scribuntur opera charitatis, lex est operum, et littera occidens prævaricatorem : cum autem ipsa charitas diffunditur in corde credentium, lex est fidei, et spiritus vivificans dilectorem.

XXX. Vide nunc quemadmodum consonet ista discretio illis apostolicis verbis, quæ paulo ante ob aliud commemorata et diligentius pertractanda distuleram : « Manifestati, inquit, quoniam estis epistola Christi ministrata per nos, scripta non atramento, sed Spiritu Dei » vivi, non in tabulis lapideis sed in tabulis cordis carnalibus ⁵. » Ecce quemadmodum ostendit, quia illud extra hominem scribitur, ut eum forinsecus terrificet; hoc in ipso homine, ut eum intrinsecus justificet. Carnales autem tabulas cordis dixit, non carnalis prudentiæ, sed tanquam viventis sensumque habentis in comparatione lapidis qui sine sensu est. Et quod paulo post dicit, quod

¹ Exod. xix, 12 et 16. et Act. ii, 1. — ² Rom. xiii, 9. — ³ Id. v, 5. — ⁴ Id. viii, 7. — ⁵ 2 Cor. iii, 3.

non poterant intendere filii Israël usque in finem vultus Moysi, et ideo eis per velum loquebatur. hoc significat quia littera legis neminem justificat, sed velamen positum est in lectione Veteris Testamenti, donec ad Christum transeat, et auferatur velamen, id est, transeat ad gratiam, et intelligatur ab ipso nobis esse justificationem, qua faciamus quod jubet. Qui propterea jubet, ut in nobis deficientes ad illum confugiamus. Ideo vigilantissime cum dixisset: « Confidentiam talem habemus per Christum ad Deum ¹, » ne nostris hoc viribus tribueretur, continuo commendavit unde agitur, dicens: « Non quod idonei sumus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobismetipsis, sed sufficientia nostra ex Deo est qui et idoneos nos fecit ministros Novi Testamenti, non litteræ, sed spiritus. Littera enim occidit, spiritus autem vivificat. »

XXXI. Proinde quia « Lex, sicut alibi dicit, prævaricationis gratia posita est ², » id est, littera ista extra hominem scripta; propterea eam et ministrationem mortis et ministrationem damnationis appellat; hanc autem, id est, Novi Testamenti, ministrationem spiritus et ministrationem justitiæ dicit, quia per donum spiritus operamur justitiam, et a prævaricationis damnatione liberamur. Ideo illud evacuatur, hoc manet: quoniam terrenus pædagogus auferetur, cum timori successerit charitas. « Ubi enim spiritus Domini, ibi libertas ³. » Hanc autem ministrationem non ex meritis nostris, sed ex misericordia esse sic dicit: « Propter quod habentes ministrationem hanc, sicut misericordiam consecuti non infirmemur, sed abjiciamus occulta confusionis, non ambulantes in astutia, neque dolo adulterantes verbum Dei ⁴. » Hanc astutiam

¹ 2 Cor. III, 4. — ² Ga'at, III, 19, et 2 Cor. III, 7. — ³ 2 Cor. III, 17. — ⁴ Id. IV, 1.

et dolum hypocrisis vult intelligi, qua volunt justus superbi videri. Unde et in illo Psalmo, quem ad hujus ipsius gratiæ testificationem commemorat idem Apostolus: « Beatus, inquit, cui non imputavit Dominus peccatum, neque est in ore ejus dolus ¹. » Hæc est humilium sanctorum confessio, non se jactantium esse quod non sunt. Et paulo post: « Non enim nosmetipsos, inquit, prædicamus, sed Jesum Christum Dominum, nos autem servos vestros per Jesum: quia Deus qui dixit de tenebris lumen clarescere, claruit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ gloriæ ejus in faciem Christi Jesu ². » Hæc est scientia gloriæ ejus, qua scimus ipsum esse lumen, quo tenebræ nostræ illuminantur. Et id ipsum attende quemadmodum inculcet: « Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus, ut eminentia virtutis sit Dei, et non ex nobis ³. » Et paulo post cum eandem gratiam uberius in Domino Jesu Christo commendans, usque ad illud veniret indumentum justitiæ fidei, quo induti, non nudi inveniamur ⁴, et propter hoc ingemiscimus mortalitate prægravati, habitaculum nostrum quod de coelo est superindui cupientes ut absorbeatur mortale a vita, vide quid adjungat: « Qui autem operatus est nos, inquit, in hoc ipsum Deus qui dedit nobis pignus spiritus ⁵. » Et post pauca intulit: « Ut nos simus justitia Dei in ipso ⁶. » Hæc est illa justitia Dei non qua ipse justus est, sed qua nos ab eo facti.

XXXII. Nemo ergo christianorum aberret ab hac fide, quæ sola Christiana est; neque quisquam, cum verecundatus fuerit dicere, per nos ipsos fieri nos justos, non hoc in nobis operante gratia Dei, quia videt hoc a fidelibus et piis ferri non posse, cum dicitur, ad hoc se convertat ut dicat, ideo sine operatione gratiæ Dei nos justos esse

¹ Rom. IV, 8, et Psal. XXXI, 2. — ² 2 Cor. IV, 5. — ³ Ibid. 7. — ⁴ Id. V, 2. — ⁵ Ibid. 5. — ⁶ Ibid. 21.